

Πρώτο πλάνο

Αουσβιτς

Οι «εργάτες του θανάτου» έζησαν τη φρίκη από πρώτο χέρι

Η Ολυμπία Δουκάκη που επέζησε από το Ολοκαύτωμα και βραβεύτηκε με Οσκαρ δεύτερου γυναικείου ρόλου θα ενσαρκώσει στην ταινία «Ελευθερομάνια», που βασίζεται σε αληθινές ιστορίες, την Πιρόσκα, μια εβραία συγγραφέα που κατάφερε να βγει ζωντανή από το Αουσβιτς – Αφορμή για τη δημιουργία της ταινίας είναι η ανακάλυψη ημερολογίου με μαρτυρίες που αναφερόταν σε έλληνες κρατούμενους

ΤΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΑΣ ΜΑΡΙΝΟΥ

«Όταν άνοιγαν την πόρτα, έβλεπα τους ανθρώπους που πριν από μισή ώρα είχαν μπει στον θάλαμο αερίων, τους έβλεπα να στέκονται όρθιοι. Κάποιοι είχαν γίνει μαύροι και μπλε από το αέριο. Ήταν όλοι νεκροί. Αν κλείσω τα μάτια μου, το μόνο που βλέπω είναι γυναίκες να στέκονται όρθιες με τα παιδιά στην αγκαλιά τους. Δεν υπήρχαν συναισθήματα εκείνη την εποχή». Με αυτά τα λόγια περιγράφει ο Ντάριο Γκαμπιά στο βιβλίο «Αουσβιτς» του άγγλου ιστορικού Λόρενς Ρις (Πατάκη, 2006, μετάφραση Κωνσταντίνου Κρίτσι) την εμπειρία του από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης των Γερμανών στην Πολωνία.

ΤΟ ΘΛΙΒΕΡΟ ΠΡΟΝΟΜΙΟ. Ο εβραϊκής καταγωγής από τη Θεσσαλονίκη, νεαρός τότε, ήταν *sonderkommando*

Οι εμπειρίες του Γκαμπάι και του Βενέτσια από τα κέντρα θανάτου των Ναζί συμπίπτουν με τις ιστορίες που θα διηγηθεί μπροστά στην κάμερα η Ολυμπία Δουκάκη ως επιζήσασα του Ολοκαυτώματος

3

στα κρεματόρια 2 και 3 του Μπικενάου, θύμα κι ο ίδιος της γερμανικής αντισημιτικής τρέλας. Παρά τον εγκλεισμό του, είχε το θλιβερό προνόμιο να βρίσκεται στο κέντρο της σκηνής των θηριωδιών που είχαν στήσει οι Ναζί.

Από τον Απρίλιο του 1944 ως τις αρχές του 1945 ανήκε μαζί με άλλους Θεσσαλονικείς Εβραίους στα λεγόμενα «ειδικά σώματα», τα οποία οι Ναζί επιφόρτισαν με όλες τις χειρωνακτικές εργασίες μέσα στους θαλάμους αερίων. Όταν οι φωνές των θυμάτων στους θαλάμους αερίων σταματούσαν, έπαιρναν μπρος δυνατοί ανεμιστήρες για να καθαρίσουν την ατμόσφαιρα από το αέριο και να πιάσουν δουλειά οι sonderkommando. Τα μέλη των ομάδων, διαφορετικών εθνικοτήτων, επ' απειλή εκτέλεσης, έπρεπε να απομακρύνουν τα πτώματα από τους θαλάμους και να τα μεταφέρουν στους φούρνους του κρεματορίου που βρίσκονταν στο ισόγειο, ακριβώς από πάνω τους. Παράλληλα, έπρεπε να κουρεύουν τα μαλλιά των νεκρών ώστε αργότερα οι Ναζί να τα χρησιμοποιήσουν για την παρασκευή καλτσών για τα πληρώματα των υποβρυχίων τους. Στη συνέχεια έπρεπε να μπουν και πάλι στον θάλαμο και να καθαρίσουν τα αίματα και τα περιτώματα από τους τοίχους και το πάτωμα χρησιμοποιώντας σωλήνες που έριχναν νερό με μεγάλη πίεση. Όλοι τους ζούσαν καθημερινά μακάβριες σκηνές, που αποτυπώνονται γλαφυρά στο «Ο γιος του

Σαούλ» του Λάζλο Νέμες που βραβεύτηκε με Οσκαρ ξενόγλωσσας ταινίας το 2015.

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ. Η πλέον ολοκληρωμένη μαρτυρία για το τι αντιμετώπισαν στα υπόγεια του Μπικενάου ως «εργάτες του θανάτου», όπως είχε γράψει χαρακτηριστικά ο ίδιος πως ήταν σ' ένα άρθρο του, προέρχεται από τον ξάδερφο του Γκαμπάι. Τον επίσης Ελληνοεβραίο Σλόμο Βενέτσια. Τα λόγια του – υπό τη μορφή συνέντευξης στην Μπεατρίς Πρασκιέ – περιέχονται στο βιβλίο «Sonderkommando: μέσα από την κόλαση των θαλάμων αερίων» (εκδ. Πατάκη, 2007, μετάφραση Κυριακή Χρα, πρόλογος Σιμόν Βέιλ). «Δεν κατάφερα ν' αποκτήσω μια φυσιολογική ζωή – να προσποιηθώ ότι όλα πάνε καλά, να πάω σαν όλους τους άλλους να διασκεδάσω αμέριμνος. Τα πάντα με γυρίζουν στο στρατόπεδο. Ο,τι κι αν κάνω, ό,τι κι αν δω, το μυαλό μου γυρνάει πάντα στο ίδιο μέρος. Θαρρείς και η «δουλειά» που έπρεπε να κάνω εκεί να μη βγήκε ποτέ πραγματικά απ' τον νου μου... Από το κρεματόριο δεν βγαίνει κανείς ζωντανός» καταλήγει ο Βενέτσια, ο οποίος υπήρξε σύμβουλος του Ρομπέρτο Μπενίνι στην πολυβραβευμένη του ταινία «Η ζωή είναι ωραία».

Οι εμπειρίες του Γκαμπάι και του Βενέτσια από τα κέντρα θανάτου των Ναζί συμπίπτουν με τις ιστορίες που θα διηγηθεί μπροστά στην κάμερα η Ολυμπία Δουκάκη ως επιζήσασα του Ολοκαυτώματος. Η βρα-

βευμένη με Οσκαρ δεύτερου γυναικείου ρόλου το 1987 ηθοποιός, για τη συμμετοχή της στην ταινία «Κάτω από τη λάμψη του φεγγαριού», θα ενσαρκώσει την Πιρόσκα, μια εβραία συγγραφέα που κατάφερε να βγει ζωντανή από το Αουσβιτς. Το «Ελευθερομάνια», όπως ονομάζεται το νέο φιλμ, φέρει τη σκηνοθετική υπογραφή του Νταβίντ Αντόνιουκ, ενώ το σενάριο έχει γράψει η Τζοάνα Τσάνις. Την παραγωγή έχουν αναλάβει οι Τσακ Σκοτ και Γκρέγορι Σ. Παπάς.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ. Αφορμή για τη δημιουργία της ταινίας στάθηκε η ανακάλυψη από τον Παπάς του ημερολογίου μιας επιζήσασας του Ολοκαυτώματος που αναφερόταν στους Έλληνες κρατούμενους του Αουσβιτς. Προκειμένου όμως να στήσουν την ιστορία οι παραγωγοί, χρειάστηκε να περάσουν αρκετά χρόνια κάνοντας έρευνα και καταγράφοντας μαρτυρίες των αξιωματικών των SS από τα αρχεία του Βερολίνου. Όταν πλέον συγκέντρωσαν έναν σημαντικό αριθμό στοιχείων, άρχισαν να εργάζονται μαζί με την Τσάνις για τη μεταφορά των αληθινών ιστοριών στο σενάριο και ως εκ τούτου στην οθόνη.

Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΤΑΙΝΙΑΣ. Ο μίτος της αφήγησης αρχίζει να ξετυλίγεται με φόντο τη Νέα Υόρκη και το Τορόντο του σήμερα. Σύμφωνα με τις υποδείξεις του σκηνοθέτη, η πλικιωμένη Πιρόσκα μοιράζεται τις αναμνήσεις της με τη δημοσιογράφο Ανθούλα Κατσιματίδη. Ετσι, βυθίζονται στον κόσμο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και αρχίζει η καταγραφή των γεγονότων της ταινίας «Ελευθερομάνια» που τοποθετείται χρονικά στο καλοκαίρι του 1944. Τότε που οι Ναζί ανάγκασαν 446 κρατούμενους ως sonderkommando να οδηγήσουν τους υπόλοιπους φυλακισμένους στους θαλάμους αερίων της Πολωνίας.

«ΤΟ ΜΙΝΟΡΕ ΤΗΣ ΑΥΓΗΣ». Στο φινάλε της ταινίας, για να απαλύνουν τη συναισθηματική φόρτιση που προκαλούν στον θεατή οι σκληρές σκηνές στα στρατόπεδα συγκέντρωσης αλλά και για να υπάρξει η απαραίτητη «κάθαρση», οι τίτλοι τέλους θα έχουν ως υπόκρουση το αργόσυρτο τραγούδι «Το μινόρε της αυγής». Την ερμηνεία θα κάνει η Γλυκερία. Η παράκληση των στίχων να ξυπνήσει το «μικρό» για ν' ακούσει το μινόρε μπορεί να συνδεθεί μεταφορικά με τον θάνατο. Όπως αντίστοιχα και το αίτημα ν' ανοίξει τα παράθυρα συσχετίζεται με το κλείσιμο στα στρατόπεδα. Τυχαία δεν είναι και η αναφορά στην ευχή να σβήσει ο τραγουδιστής μπροστά από το σπίτι, σε μια γωνιά, γιατί φέρνει στη μνήμη τις συνθήκες εξολόθρευσης των κρατούμενων που έχουν περιγραφεί νωρίτερα στην ταινία. Η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στο εν λόγω τραγούδι, που ερμηνεύτηκε αρχικά από τους Μάρκο Βαμβακάρη, Απόστολο Χατζηχρήστο και Γιάννη Σταμούλη κι επανεκτελέστηκε αργότερα από τις Σωτηρία Μπέλλου, Τζένη Βάνου, Χαρούλα Αλεξίου, Ελευθερία Αρβανιτάκη, Τάνια Τσανακλίδου και Μαρινέλλα, βαθιάειν εξαιτίας του ίδιου του δημιουργού του. Τους στίχους έγραψε ο Μίνωας Μάτσας το 1936, παιδί μεσοαστικής οικογένειας ρωμανιωτών Εβραίων που γεννήθηκε στην Πρέβεζα.

Οι sonderkommando είχαν το θλιβερό προνόμιο να βρίσκονται στο κέντρο της σκηνής των θηριωδιών που είχαν στήσει οι Ναζί. Μέλη διαφορετικών εθνικοτήτων με την απειλή εκτέλεσης, έπρεπε να απομακρύνουν τα πτώματα από τους θαλάμους και να τα μεταφέρουν στους φούρνους του κρεματορίου. Όλοι τους ζούσαν καθημερινά μακάβριες σκηνές, που αποτυπώνονται γλαφυρά στο «Ο γιος του Σαούλ» του Λάζλο Νέμες που βραβεύτηκε με Οσκαρ ξενόγλωσσας ταινίας το 2015